

NOVICE

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v sredo 21. februarja 1855.

List 15.

Moje skušnje z drēnažo ¹⁾.

V 37. listu lanskim „Novic“ je bilo povedano, kako se na mestni senožeti drēnaža obnaša in koliko da na oral stroškov pride ²⁾.

Tudi jez sem svojo senožet v mestnem logu (Stadt-wald) z drēnažo oskerbel in sicer brez vsega drugega pomočka le s svojimi navadnimi delavci. Da pa posestniku, ki je toliko prebrisan, da je v stanu to reč sam ³⁾ opraviti, zamorem povedati koliko stroškov prizadene to delo, sem le to, kar prav za prav samo drēnažo vtiče, natanko prerajtal in zapisal.

Z manjšimi stroški, mislim, bode malo kdo boljše opravil, zakaj malokje je zemlja sama ilovca in le tam pa tam s podlago šote bila; ilovca in šota se daste rade rezati in toliko ozki jarki (grabni) vpeljati, kakor jih je pri tem delu treba ⁴⁾.

Drēnaža se pa tako dobro obnaša, da sem ž njo prav zadovoljen, dasiravno stroški niso majhni.

Vsi tisti, ki so se mi pri mojem delu posmehovali, kar je pri nas že stara navada, če kdo kaj delati vidi, kar se vidil ni, pa tudi drugi, katerim so nasledki drēnaže še malo znani, so povabljeni, naj proti Kresu k meni pridejo; iz serca rad jih bom na travnik peljal, ki je komaj četertinko ure od doma. Tū se bojo prepričali, ko bojo razloček med mojo in sosednimi senožeti na obeh stranéh vidili: ali je truda in stroškov vredno ali ne, da se na mokrih zemljiših napravi drēnaža.

¹⁾ Z veseljem smo sprejeli pričujoči spis našega mojstra J. Pakja, ki se marljivo vsake nove poprave prime, ako jo je za dobro spoznal. Radi smo tedaj natisniti dali njegove skušnje, in ker smo ta spis dobro prevdarili, bomo semtertje kakošno opazko pristavili.

²⁾ Stroški, ki so v 37. listu na 30 fl. za oral prevdarjeni, so o sedanjih dragih dnini delavcev in pri previsoki ceni drēnažnih ceví preizkušeni postavljeni. Ako bi to ne bilo, in tedaj, kadar to ne bo, pa res ne bojo dosti višji. Pervumetnik v drēnaži našega cesarstva gosp. inženir Kreuter, ki je že veliko veliko drenajil, je v poslednjem zboru dunajske kmetijske družbe razglasil drenajne stroške v vsem skupej na 42 fl., če so grabni 5 sežnje saksebi, na 35 fl., če so 6 sež., na 31 fl., če so 7 sež., in na 27 fl., če so 8 sež. saksebi, in če ceví niso bolji kup kakor po 10 fl. tisuč. — Magistratna senožet se ne more zastran stroškov v izgled jemati, ker zavolj zakasnenega orodja, ki se ne z lepo ne z gerdo ni moglo o pravem in obljubljenem času od naših rokodelcov dobiti, in zavolj slabe Salmove mašine, ki jo je gosp. Baumgartner mogel, čeravno je nova bila, berž popravljati dati, se je zakasnilo sicer že pripravljeno delo v pozno jesen tako, da so delavci že čez 5 ur na dan manj delali, zraven pa višjo dnino terjali, ker v mrazu niso po vodi kobacati hotli. Menda vsak umen človek lahko po pravem ceni te overe, ki so se zoperstavljale prvemu delu, — pa kaj, ker vsaka nova stvar, kakor gosp. pisatelj resnično pravi, ima vsake sorte sodnike, katerih nekteri res niso bolji kot zajec pri bobnu.

³⁾ Brez izvedenega mojstra ni varno, da bi gospodar sam to delo opravljal, ako ne zna nivelirati in jarkom pravega potočja dati, na katerem je vse ležece.

⁴⁾ Med vsimi zemljami je z ilovco pri drenaji naj več dela in jarki se v ilovnati zemlji naj raji poderajo; v šoti je delo naj lažje, potem pa v bolj pešeni zemlji in v laporji. Tako enoglasno terdijo vse skušnje. Vred.

Sedaj bom povedal, kako sem delo izpeljal in koliko stroškov mi je to delo prizadalo.

Opomniti moram naj poprej, da po moji previdnosti je za napravo drēnaže naj bolji čas koj, ko se otava pokosí, ali pa spomladi, ko se večji del mokrote osuši ¹⁾. Nikdar pa se ne smejo jarki čez zimo odperti pušati, kar bo sleherni lahko iz mojega dela previdil, ker skušnja in delo sta naj boljša svetovavca.

Kos moje senožeti, ki je drēnažen, je 186 sežnje in 3 čevlje dolg, 12 sežnje in 1 čevlj pa širok. En konec te senožeti derži v tako imenovani Čurnov graben, ki je blezo 6 do 7 čevljev globok. Ta kos smo tako razdelili, da smo od obeh platí, to je, od vsake sosedove meje 3 sežnje podolgoma en jarček vrezali; na to vižo je med tema dvema grabnoma 6 sežnjeve cele ledine ostalo; voda ima tedaj od vsih strani le 3 sežnje deleč do cevi.

Jarki so bili pri Čurnovem grabnu 5, na drugem koncu pa le 3 čevlje globoki, pa niso bili na enem koncu zavoljo boljšega odtoka vode za 2 čevlja globokeji, kar treba ni, ampak zato, ker je ob grabnu višji svet kot zadej; to je vzrok, da po vsih travnikih, ki ob tem grabnu leže, voda odtekat ne more, razun tam, kjer je priden gospodar graben naredil, pa tudi tam je le zverhna voda odtekala.

Izpeljali smo delo dobro, če nam je ravno o tem spodletelo, da smo „rajtingo brez birta“ delali, al kaj tacega se tudi učenim primeri; zato letó opomnim. Jez sem namreč mislil, da bo spomladi zopet tako slabo vreme, ko je lani bilo; zato smo v jeseni leta 1853 grabne vrezati in berž cevi položiti hotli; al kaj! človek obrača, Bog pa oberne. Jelo je deževati in snežiti; treba je tedaj bilo z delom prenehati, ravno ko so bili jarčiki vrezani; zmerzlina in srež sta nam čez zimo grabne tako pokvarila, da so bili v nekterih krajih spomladi sopet polovico zasuti ²⁾. Kaj tedaj je bilo storiti? Treba je bilo grabne na novo iztrebiti in za pokladanje cev pripravne narediti. Ali to ni bilo tako lahko, kakor si kdo misli, zakaj dno grabnov je bilo v krajih, kjer je sama ilovca, dovolj terdo za ceví pokladati, ali v krajih, kjer je gola šota, je bilo tako mehko, da bi se bile ceví znabiti za 3 ali 4 palce posedle, in to bi gotovo ne bilo dobro. Kaj je storiti? Po grabnih na šoto ilovce nametati in jo, kolikor bi treba bilo, uterditi, ni bilo časa, ker je bilo zmiraj vode dovolj po njih; tudi so se razzebeni grabni zasipali. Treba je tedaj bilo, da so se, berž ko je moč bilo, zasuli. To sem previdil, da natike (oklepi) zastran posedanja ceví nič ne pomagajo ³⁾. Zato sem si takole pomagal: položili smo po dnu cele dolžine jarkov 4 do 6 palcov široke dile (deske ⁴⁾) in po teh smo še le cevi, pa brez

¹⁾ Sploh vsak suh čas, ker se jarki takrat ne poderajo tako lahko, kakor v mokrem vremenu.

²⁾ Ta nezgoda poterjuje v 3. opazki rečeno.

³⁾ Je resnica tudi po družih skušnjah.

⁴⁾ Tako delajo tudi drugod in pokladajo v taci okolišinah deske ali letve, še bolje so pa na manjših prostorih čepine stertih ceví, ploše itd. zavolj stanovitnosti. Vred.

natik ¹⁾ tako položili, da so se s konci prav dobro vkup stisnili; sklade pa, kjer se cev cevi tiši, smo dobro z rušnjo ali pa s šoto založili in potem graben zasuli. Na koncu vsacega grabna pri odteku vodesmo položili 9 čevljev dolgomecesno cev, tako, kakor se pri štirnah rabijo, in v te cevi derže lončene cevi; tako se obvaruje, da se jarki in cevi pri odteku vode pokvariti nemorejo.

Da v taci krajih, kjer zemlja ni skoz in skoz enako terda, in se na vsako vižo cevi v enih krajih bolj ko v drugih posedejo, naše delo ni zavreči, bodo, mislim, tisti, ki to razumejo, poterjili. Dile naredé res enmalo več stroškov ko natike, pa pri dilah natik treba ni ²⁾, in tudi pokladanje cevi gré po dilah bolje od rok ³⁾. Za tako ozke dile jima skor vsak posestnik les, pa tudi niso drage. Naj bolje je, da se za to rabo dile iz ravno posekanega lesa vrežejo in koj sirove (frišne) porabijo. Misliti se smé, da take dile, ki vedno v mokrem leže, dolgo terpeti ne morejo, — pa če prav sčasoma zgnijó, je že do tistega časa zemlja pod cevmi uterjena ⁴⁾.

(Konec sledí.)

Majhne obertnije po kmetih.

(Konec.)

Kdo nek nareja tiste stotere prelepe in različne igrače, kakoršne vidimo pri tergovcih ali na somnjih, in ktere tako radi kupujemo, da otroke svoje ž njimi razveselujemo? Pridni kmetje in marljiva njih družina izdelujejo pozimi vse te stvari. Vse igrače, pod imenom „nemške igrače“ znane, prihajajo večidel iz Berhtolsgadna, najlepše pa iz Tiroljskega, kjer iz lesa, rogov, slonove in druge kosti, iz brona ali kovine razne posodice, cevke, pišalke, perotnjake, žljice, nože pa vilice; potem hišno in kuhinsko orodje, omarice, sklédice, mizice, hišice in cerkvice, neštivilno veliko ljilj in soldatov, konjičev, kravic in jagnet — na kratko, vsakoverstne igrače strugajo, rezljajo, sestavljajo, limajo in barvajo. Po vaseh na Tiroljskem ni skorej človeka, ki pozimi, ali kader nima nič družega opravljati, ne bi s to obertnijo se pečal. Dela pa vsa družina, celó nar manjši otroci morajo pomagati. Vsak izbere si poseben predmet, ktereга zna nar bolje delati, pa tudi v izdelovanju tistega zadobiva časoma tako ročnost in urnost, da bi človek ne verjel, kako lepo pa naglo mu gré vse delo spod rok. Eden risa, drugi struga ali rezljá, tretji lima ali sestavlja posamne plati; še drugi bojari, lakira ali zlatí itd. Veselje je gledati marljivo družinico, kako se giblje in suče in trudi, da si kaj pridela.

Vsi taki izdelki, kateri se prav nizko prodajajo, grejo velikrat skozi 5 ali 6 rok, preden v Norimberg ali Ausbor na terg pridejo. Odtod razpošiljajo jih po celem svetu tergovci.

Umetni strugarji na Tiroljskem po svoji umetni tako slovijo, da njih izdelki, tesarske in rezljarske

dela, se celó v daljno Indijo prodajajo, ter pridnim stanovnikom ondornih dolín vsako leto veliko sto goldinarjev donasajo. —

Na Nemškem, posebno na Badenskem in Virtemberskem, kjer izvira Donava in teče reka Rein, se prostira neprijetni veliki „černi gojzd“. Ondi je podnebje merzlo in oestro; zemlja gorata in neplodna. Kaj tedaj počenjajo tam ljudje, posebno revni kmetiči, da se preživé? Lotili so se že od starodavnih časov male obertnije, namreč izdelovati majhne lesene stenske ure. To pa delajo vsi: odraseni, otroci, možki pa ženske. Vsako leto izdelajo takih uric na tavžente ter jih nosijo in pošiljajo na bližnje in daljne kraje: po Nemškem in Francozkem, na slovanske dežele na Poljsko in Rusovsko; peljejo jih čez morje v Ameriko celó! Majhne kmetiške urice hodijo tedaj deleč okoli, bijejo skorej po celem svetu, ter oznanujejo delavnost prostih vašanov.

Nič se na kmetih ložeje ne izdeluje, kakor ptičnice iz verbovic ali medenega svila; tudi mišolovke, pasti za podgane in druge zveri se lahko narejajo. Nekoliko orodja, nekaj male pazljivosti in umnosti je zadosti, da grejo take dela vsakemu lahko spod rok.

Po nekterih krajih lovijo ali redijo kmetje koristne živalice. Kjer so močirji ali mlakuže, v katerih pijavke bivajo, hasni, da jih ljudje love, pa lekarjem ali zdravnikom prodajajo, ki teh živalic, kakor je znano, v mnogih boleznih vedno in veliko potrebujejo.

Le kratko omenjamo še tukaj nekterih malih obertnij, ktere bi utegnile selanom koristiti. Mravljinčji jajčiki, ktere slaviči in druge ptičice pevke rade zobljejo, utegnejo tudi otroci in ženske nabirati. Sušijo naj jih na toplem, pa se dajo deleč pošiljati. — Na Tiroljskem in po Turingii redijo kmetje pridno kanarčke. Mlade kanarčke prodajajo v velik dobiček tergovcom, ki jih na Rusovsko in Angležko, posebno pa v Turčijo pošiljajo, kjer te lepo rumene ptičke radi drago plačujejo. — Blizo morja naj berejo revni ljudje primorske rastline, kakoršne po bregovih rastejo; naj jih spravljajo vkup, ker so v dober gnoj porabljive. Kemikarji napravljajo iz njih sodo ali natron.

Še več stvari je, katerih bi se utegnili pridni pa prebrisani kmetje ob prenehanju poljskih del lotiti; pa naj sklenem s temi. Da pa dela dobro spod rok in po sreči grejo, treba je, da je človek priden in potrpeljav, pred vsem pa, da ima umno glavico to in uno rokodelstvo in obertnijo začeti in pa pota najti, po katerih se izdelki spečajo in prodajo po svetu.

J. Š.

Odkritoserčna beseda

o zadevah slovstvenega društva sv. Mohora *).

Lepo je viditi in slišati, kako se društvo sv. Mohorja čedalje lepše razvija in med slovenskim ljudstvom zmiraj dalje razširja. Že šteje po poslednjem naznanilu 994 družtvenikov iz kmetiškega, učiteljskega in posebno iz duhovskega stanú, kar nam sopet jasno spričuje, kako neutrudljiva je posebno častita duhovščina za blagor našega naroda. Dve leti je še le minulo, kar je bilo naše društvo osnovano, pa že lepo število bukev in bukvic raznega zapopadka je v tem kratkem času na svetlo danih. Čast in hvala torej vsim, ki so tako dobrovoljno društvu na pomoč pritekli ga s svojimi dnarnimi prineski v njegovem žlahnem namenu podpirati! Gotovo gré pričakovati, da se jih bo še več družtvenikov oglasilo, ako društvo ne opeša in se sploh po željah in nasvetih rodoljubnih, za povzdigo domačega slovstva vnetih mož, kolikor je mogoče, ravná. Gotovo bodo

*) Ker se s temi „željami“ popolnoma vjema neki drugi spis, ki smo ga že davnej prejeli pa dosihmal še ne natisnili, ga bomo razglasili prvo pot.

¹⁾ Ali bo to prav, kadar bojo dile sognjile, bo prihodnja skušnja učila. Gosp. Kreuter pravi v omenjenem spisu: „brez natik ne pokladajo zdaj nikjer več cevi; so jih pokladali sicer nekda tam pa tam brez natik, pa skušnje so učile, da to je slabo; le zavolj manjših stroškov so se opušale natike, pa ta varčnost se ni splačala“. V cevi brez natik zarinejo močirske rastline in pa mah, ki se čez cevi poklada, svoje korenine še lože, in po njih se zamaše potem cevi, ki se morajo zatega voljo čez leto in dan včasih ven vzeti in očistiti zamaška.

²⁾ Skušnje drugod, kakor smo ravno rekli, ne poterjujejo tega. Brez natik je delo vselej nevarno.

³⁾ Pa podlaganje dil je le potreba v sili.

⁴⁾ Zemlja pod cevmi se po obilih skušnjah nikdar ne uterdi, ker voda, ki je pod cevmi, ne more nikdar nikoli vsa v cevi priti, temuč le toliko, kolikor je po kapilarni moči posesajo. Vred.

NOVICE

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v saboto 24. februarja 1855.

List 16.

Moje skušnje z drênažo.

(Konec.)

Ker travnik ni lepo raven bil, smo tam, kjer je bil viši in kjer skor nič trave rastle ni, odkopali in s pridobljeno zemljo tam, kodar so prej zmiraj mlake stale in nič kot loček rastle ni, nasuli; z ostalo zemljo smo pa še ob obeh mejah in po sredi med že zasutimi grabni enmalo prisuli, tako, da svet od vsih strani enmalo proti grabnom ali drênažnim kanalom visi. Tako je voda od vsih strani prisiljena, se proti cevem stekati ¹⁾.

Rajtinga za to delo je prav lahka in kratka, le opomniti moram, da v ti rajtingi poravnanje sveta (planiranje) in pa trebljenje grabnov drugo pot, ko so se zasuli, ni zapopadeno, ampak le to, kar samo drênažo zadene, ako bi bilo vse po sreči šlo.

Za rezanje 367 sežnjev grabna, seženj po 2 krajc. 12 fl. 14 kr.
za 160 dil, po 13 čevljev dolzih, po 5 kr. 13 „ 20 „
za 1500 cevi Nr. 6, 1000 po 12 fl. . 18 „ — „
za 700 cevi Nr. 4, 1000 po 18 fl. . 12 „ 36 „
za 2 mecesnove cevi, po 9 čevljev dolge, po 2 fl. 4 „ — „
za položbo 367 sežnjev cevi in za zasi-panje grabnov, seženj po 3 kr. ²⁾ . . 18 „ 7 „

Stroški skupej . . . 78 fl. 17 kr.

Drênažni svet ali prostor travnika je dolg 186 sežnjev in 3 čevlje, širok 12 sežnjev in 1 čevlj, to je 2269 kvadrat-sežnjev, tedaj pride od ravno imenovanih stroškov na seženj obilo 2 krajc., ali pa na oral 55 fl. 12 kr.

Ljubi bravci! bote morda rekli: ta nam je veliko namazal ³⁾. Pa vendar je gola resnica. Jez mislim, da z manjšimi stroški bo malo kdo grabne vrezal, cevi položil in grabne zasul, namreč po 5 krajc. podolzen seženj grabna. Kar cevi vtiče, imajo one svoj kup, želeti bi bilo, da bi cenejši bil!

Tudi zna kdo rêči, kdor hoče le na videz delati, pa le zato, da se zamore bahati, da ima drenaženi travnik, da so grabni preblizo vkup. Res je, na ti senožeti, pri ti širočini, bi bil po sredi en kanal zadost, pa bi mogel biti 6 do 7 čevljev globok. Ali na

¹⁾ Znabiti da tudi to napêno ne bo; sicer je pa po skušnjah potterjeno, da veči del vode v cevi pride od podzemeljskih strani, ker je voda razpušena po zemlji. Berž ko ne bi se utegnulo v taci neškah po silnem dežji ali kaki plohi vode preveč nabirati; pri novih jarkih, dokler je zemlja še rahla, se to ne zgodi tako obilno, pozneje pa se rado primerja.

²⁾ Pokladanje cevi plačevati po sežnjih ni nikoli varno, ako ni gospodar sam delavcem zmiraj za petami; da si delavci več prislužijo, delajo hitro in nemarno; nemarno pokladanje cevi pa pokvariti utegne celo delo.

³⁾ O tem računu sledeče omenimo: dil je le malokje pokladati potreba; tedaj se stroški večidel za toliko zmanjšajo, kolikor dile veljajo; ker 1000 ozkih cevi z natikami vred velja sedaj 12 fl. (pa mislimo, da bojo bolji kup, ker v Ebensee-u pri Gmundnu posebno dobre cevi prodajajo po 4 fl. 30 kr.), tudi drenaža ne bo dražja, ako se cevi sklepajo z natikami. To pa je nasproti tudi res, da je gosp. Pajk delo opravil brez inženirja, kteremu bi mogel kakih 8 do 10 fl. (za 4 ali 5 dni po 2 fl.) plačati. Vred.

to vprašam: je li bi bili tudi stroški manji, ko pri unih dveh? Na vsako vižo bi bilo treba dolgo čakati, da bi si bila voda, od mej 6 sežnjev deleč, po goli in od nekdanj napiti ilovci pot naredila; zraven bi pa vendar pri obeh mejah travnik še premoker bil, ker na obeh sosedovih senožetih večne mlake stojé, kakor so tudina moji pred drênažo stale. J. Pajk.

Gospodarske skušnje.

(Kako naj gospodar ceni tele, ki ga hoče mesarju prodati?) Teleta se dražje ali cenejše prodajajo, kakor je ravno tisti čas cena telečjega mesa. Vendar gospodar, kteri misli tele mesarju dati, pri vsem tem prav ne vé: ali mu ga mesar plačuje tako, da ga ne bo preveč pritisnil, pa tudi: ali ga mu gospodar sam ne derži predrago, da mesar ne bo mogel izhajati. Dobro bi tedaj bilo, ako bi gospodar kaj stanovitnega o tem imel, da bi se vedil pri ti kupčiji tako ravnati, da bo za-nj in za mesarja prav.

„Wochenbl.“ česke kmetijske družbe naznanja neko tako vodilo po skušnjah, ki jih je v živinoreji izvedeni gosp. fajmošter K. Fischer napravljaj. Ključ k spoznanji tega vodila je, da se vé primera žive teže teleta s tako imenovano mesarsko težo. In ta primera po skušnjah Fischerjevih je, da na 10 funtov žive teže se smérjajata 6 funtov mesarske, ali od vsacih 10 funtov žive teže se imajo odšteti 4 funti. Živo težo pa vsak gospodar lahko zvé, če tele zvaga. Postavimo: tele živo vaga 90 funtov, to je 9krat 10. Od vsacih 10 funtov se odštejejo 4 funti, da se zvé mesarska teža; 4 od 10, ostane tedaj 6; namest 9krat 10, kakor pred pri živi teži, moramo tedaj zdej poštovati 9krat 6, to znese 54 funtov mesarske teže. Če se, postavimo, funt telečjega mesa prodaja po 12 krajc., bo mesar skupil iz telečjega mesa 10 fl. 48 kr. — V to rajtingo pa se ni vzeta koža, ki zna veljati čez 2 fl., glava, ki jo proda posebej, pljuča, jetra itd., kar tudi še znese skor goldinar.

Po ti prerajtbi se lahko zrajta dobiček, ki ga bo mesar imel, če se tele po ti in ti ceni proda. Da pa pošten dobiček mora imeti, vsak razume.

(Gnojnica živinsk živež). Zboru gospodarske družbe v Potsdamu je inšpektor Neuhaus naznanil, da je, potovaje po Belgii, v okolici Courtajski, vidil kmete napajati govejo živino z gnojnico, v kteri so bile raztopljene lanéne preše in pa olove tropine; terdili so mu, da po taki piči krave naj več molzejo. Z gnojnico gnojiti polje, se zdí ondašnjim kmetom potrata, zato jo vjemajo v grabne in jo napeljujejo potem v kadi za pijačo govedom. — To je pač čudna piča!

(Mjilo ali šajfa iz divjega kostanja.) Naj vzame pridna gospodinja 1 funt divjega kostanja, naj ga dobro posuši, potem pa drobno raztolče, ter naj vlije na-nj 4 bokale vode, ktera naj stoji 8 dni čez kostanj, pa med tem se večkrat premeša. Potem naj vodo precedí, in dobila bo nar boljšo in nar cenejšo žajfnico.